

INGLIZ TILINI O'QITISHDA KOMMUNIKATIV YONDASHUVNING SAMARADORLIGI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI

Umarova Umida Tulkunovna

Umida033@mail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada ingliz tilini o'qitish jarayonida kommunikativ yondashuvning nazariy asoslari, pedagogik imkoniyatlari va samaradorligini oshirish yo'llari yoritilgan. Kommunikativ yondashuvning o'quvchilarda tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish ko'nikmalarini rivojlantirishdagi o'rni tahlil qilingan. Shuningdek, interfaol metodlar, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar, juftlik va guruhli ishlash hamda raqamli ta'lim vositalaridan foydalanish orqali ingliz tilini o'qitish metodikasini takomillashtirish imkoniyatlari asoslab berilgan. Maqolada ta'lim oluvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga qaratilgan metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: kommunikativ yondashuv, ingliz tili, kommunikativ kompetensiya, chet tilini o'qitish metodikasi, interfaol ta'lim, nutq faoliyati, pedagogik texnologiyalar, til ko'nikmalari.

KIRISH

Bugungi globallashuv sharoitida xorijiy tillarni, xususan, ingliz tilini puxta egallash ta'lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ingliz tili xalqaro muloqot, ilm-fan, axborot texnologiyalari, iqtisodiyot va madaniyatlararo hamkorlikning asosiy vositalaridan biri sifatida alohida ahamiyat kasb etmoqda. Shu sababli ingliz tilini o'qitishda ta'lim oluvchilarning nafaqat grammatik bilimlarini, balki real kommunikativ vaziyatlarda tildan mustaqil va samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish zarur.

An'anaviy ta'limda til qoidalarini yodlash, grammatik mashqlarni bajarish va matnlarni tarjima qilishga katta e'tibor berilgan bo'lsa, zamonaviy yondashuvlarda tilning amaliy va kommunikativ vazifasi ustuvor hisoblanadi. Kommunikativ yondashuv ta'lim oluvchini o'quv jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirib, til vositalaridan muayyan maqsadga erishish, fikr bildirish, axborot almashish va suhbatdoshni tushunish uchun foydalanishga yo'naltiradi.

Kommunikativ yondashuvni samarali tatbiq etish o'qituvchidan dars maqsadlarini to'g'ri belgilash, o'quvchilarning til darajasi va ehtiyojlarini hisobga olish, muloqotga asoslangan topshiriqlarni ishlab chiqish hamda o'quv natijalarini izchil baholashni talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan, kommunikativ yondashuvning samaradorligini o'rganish va uni takomillashtirish metodikasini ishlab chiqish dolzarb ilmiy-metodik masalalardan biridir¹.

¹ Hymes, D. H. On Communicative Competence. In: Pride, J. B., Holmes, J. (Eds.). *Sociolinguistics: Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin Books, 1972. P. 269–293

Tadqiqotning maqsadi — ingliz tilini o‘qitishda kommunikativ yondashuvning didaktik imkoniyatlarini tahlil qilish hamda ta’lim oluvchilarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga xizmat qiluvchi metodik tavsiyalarni ishlab chiqish.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

1. kommunikativ yondashuvning nazariy va metodologik asoslarini o‘rganish;
2. uning ingliz tilini o‘qitishdagi afzalliklari va amaliy muammolarini tahlil qilish;
3. kommunikativ kompetensiyani rivojlantiruvchi samarali metodlarni aniqlash;
4. ta’lim jarayonini takomillashtirishga qaratilgan metodik tavsiyalarni ishlab chiqish.

1. Kommunikativ yondashuvning nazariy asoslari

Kommunikativ yondashuv chet tilini o‘qitishda tilni faqat grammatik qoidalar va lug‘aviy birliklar majmui sifatida emas, balki ijtimoiy muloqot vositasi sifatida o‘rgatishga asoslanadi. Ushbu yondashuvda o‘quvchi til birliklarini o‘zlashtirish bilan birga, ularni turli vaziyatlarda maqsadga muvofiq qo‘llashni ham o‘rganadi.

D. Hymes tomonidan ishlab chiqilgan kommunikativ kompetensiya tushunchasi tilni bilish faqat grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzish bilan cheklanmasligini, balki muayyan ijtimoiy sharoitda qanday, qachon va kim bilan gaplashish mumkinligini bilishni ham qamrab olishini ta’kidlaydi [1]. Bu qarash kommunikativ yondashuvning muhim nazariy asoslaridan biri hisoblanadi.

M. Canale va M. Swain kommunikativ kompetensiyani grammatik, sotsiolingvistik va strategik tarkibiy qismlar bilan izohlagan [2]. Keyingi metodik ishlarda diskurs kompetensiyasi ham muhim tarkibiy qism sifatida ko‘rib chiqilgan. Mazkur qarashlar ingliz tilini o‘qitishda til qoidalarini o‘rgatish bilan birga, suhbatni izchil davom ettirish, ijtimoiy vaziyatga mos nutq vositalarini tanlash va muloqotdagi qiyinchiliklarni bartaraf etishga ham e’tibor qaratish zarurligini ko‘rsatadi.

J. C. Richards kommunikativ til ta’limida mazmunli muloqot, o‘quvchilarning faol ishtiroki va tildan amaliy foydalanish imkoniyatlari muhim o‘rin tutishini ta’kidlaydi [3]. Bunda o‘qituvchi tayyor bilimlarni yetkazuvchi shaxs bo‘lish bilan cheklanmay, o‘quvchilarning mustaqil fikrlashi va o‘zaro hamkorligini tashkil etuvchi pedagog sifatida namoyon bo‘ladi.

Shunday qilib, kommunikativ yondashuvning asosiy tamoyillari mazmunli muloqot, til faoliyatining integratsiyasi, ta’lim oluvchining faolligi, real hayotiy vaziyatlarga yaqin topshiriqlar va til vositalaridan maqsadli foydalanishni o‘z ichiga oladi.

2. Ingliz tilini o‘qitishda kommunikativ yondashuvning samaradorligi

Kommunikativ yondashuvning samaradorligi, avvalo, o'quvchilarga ingliz tilidan amaliy foydalanish imkoniyatini yaratishida namoyon bo'ladi. Dars jarayonida o'quvchilar savol berish, javob qaytarish, fikrini asoslash, suhbatdoshning nuqtayi nazarini tushunish va axborot almashish orqali til ko'nikmalarini rivojlantiradilar.

Birinchidan, kommunikativ topshiriqlar og'zaki nutqni rivojlantirishga yordam beradi. Juftlikdagi suhbatlar, intervyular, munozaralar va rolli o'yinlar o'quvchilarga turli nutqiy vaziyatlarda qatnashish imkonini yaratadi. Masalan, "At the airport", "At the doctor's" yoki "Job interview" kabi mavzularda tashkil etilgan mashg'ulotlar kundalik hayotda zarur bo'ladigan iboralarini o'rganish va qo'llashga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, mazmunli muloqot lug'at boyligini faol o'zlashtirishga yordam beradi. Yangi so'z va iboralar alohida yodlanish o'rniga, muayyan vaziyat va ma'no bilan bog'liq holda qo'llanadi. Natijada o'quvchilar o'rganilgan til birliklarini nutqda ishlatish uchun ko'proq imkoniyatga ega bo'ladilar.

Uchinchidan, kommunikativ yondashuv tinglab tushunish va o'qish ko'nikmalarini ham rivojlantirishga xizmat qiladi. Suhbatlarni tinglash, matnlardan kerakli ma'lumotni topish, axborotni taqqoslash va uning asosida fikr bildirish kabi vazifalar til faoliyatining bir nechta turini o'zaro bog'laydi.

To'rtinchidan, o'quvchilarning mustaqilligi va hamkorlik ko'nikmalari rivojlanadi. Guruhli topshiriqlar davomida ta'lim oluvchilar vazifalarni taqsimlaydilar, o'zaro fikr almashadilar va umumiy natijaga erishishga intiladilar. Bu jarayon ularda tanqidiy fikrlash, muammoni hal qilish va o'z fikrini asoslash ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi².

Biroq kommunikativ yondashuvdan kutilgan natijaga erishish uni shunchaki suhbat yoki o'yin tashkil etish bilan tenglashtirmaslikni talab qiladi. Har bir topshiriq aniq o'quv maqsadiga ega bo'lishi, tegishli til vositalarini qo'llashni talab qilishi va baholash mezonlari bilan bog'lanishi lozim. Aks holda, muloqot faol bo'lsa-da, til ko'nikmalaridagi rivojlanishni aniqlash qiyinlashadi.

3. Kommunikativ yondashuvni takomillashtirish metodikasi

Kommunikativ yondashuvning samaradorligini oshirish uchun ta'lim mazmuni, metodlar, o'quv materiallari va baholash tizimini o'zaro muvofiqlashtirish zarur. Quyidagi metodik yo'nalishlar alohida ahamiyatga ega.

3.1. Hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlardan foydalanish

O'quv topshiriqlari real hayotdagi kommunikativ ehtiyojlarga yaqin bo'lishi kerak. Masalan, mehmonxonadan xona band qilish, sayyohga yo'l ko'rsatish, xarid qilish, ishga kirish uchun suhbatdan o'tish yoki muayyan muammoni muhokama qilish kabi vaziyatlar o'quvchilarning tilni amaliy qo'llashiga imkon beradi.

² Littlewood, W. *Communicative Language Teaching: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981

Bunday topshiriqlarni tashkil etishda quyidagi ketma-ketlik tavsiya etiladi:

- Kommunikativ vaziyat va topshiriq maqsadini tushuntirish.
- Zarur lugʻat va nutqiy qoliqlarni taqdim etish.
- Oʻquvchilarga juftlik yoki guruhlarda muloqot qilish imkonini berish.
- Bajarilgan topshiriqni mazmun va til jihatidan tahlil qilish.
- Xatolar ustida ishlash va takroriy mashqni tashkil etish.

3.2. Juftlik va guruhli ishlashni samarali tashkil etish

Juftlikdagi suhbatlar va kichik guruhlardagi muhokamalar har bir oʻquvchining nutqiy faoliyatda ishtirok etish imkoniyatini oshiradi. Bunda oʻqituvchi guruhlar tarkibi, topshiriq murakkabligi va bajarish vaqtini oʻquvchilarning til darajasiga moslashtirishi lozim.

Masalan, “Problem-solving” topshirigʻida oʻquvchilarga sayohatni rejalashtirish, cheklangan mablagʻni taqsimlash yoki ekologik muammoning yechimini topish vazifasi beriladi. Oʻquvchilar oʻz takliflarini ingliz tilida bayon qiladilar, ularni taqqoslaydilar va umumiy qarorga keladilar. Bu usul tildan foydalanishni mazmunli faoliyat bilan bogʻlaydi.

3.3. Rolli oʻyin va muammoli vaziyatlardan foydalanish

Rolli oʻyinlar oʻquvchilarning turli ijtimoiy rollarda muloqot qilishiga sharoit yaratadi. Oʻqituvchi vaziyat, ishtirokchilar roli va erishilishi kerak boʻlgan natijani oldindan belgilaydi. Shu bilan birga, suhbat mazmunini toʻliq tayyorlab bermasdan, oʻquvchilarga mustaqil gap tuzish imkoniyatini qoldiradi³.

Masalan, “A job interview” mavzusida bir oʻquvchi ish beruvchi, ikkinchisi esa ish izlovchi rolini bajaradi. Ular savollar tuzish, oʻz tajribasini tasvirlash va fikrini asoslash orqali kasbiy muloqotga oid til vositalarini oʻzlashtiradilar.

3.4. Raqamli texnologiyalarni integratsiya qilish

Audio va video materiallar, onlayn suhbat vositalari, interaktiv mashqlar hamda sunʼiy intellektga asoslangan til oʻrganish vositalari kommunikativ faoliyatni boyitishi mumkin⁴. Masalan, oʻquvchilar qisqa videoni tomosha qilib, uning mazmunini muhokama qilishlari yoki muayyan mavzu boʻyicha ingliz tilida dialog tuzishlari mumkin.

Raqamli vositalardan foydalanishda ularni darsning aniq maqsadiga mos tanlash, axborotning ishonchliligini tekshirish va oʻquvchilarning shaxsiy maʼlumotlarini himoya qilish muhimdir. Texnologiya oʻqituvchining metodik rahbarligini almashtirmasligi, balki mazmunli muloqot imkoniyatlarini kengaytirishi lozim.

³ Canale, M., Swain, M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. *Applied Linguistics*. 1980. Vol. 1, No. 1. P. 1–47

⁴ Canale, M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy. In: Richards, J. C., Schmidt, R. W. (Eds.). *Language and Communication*. London: Longman, 1983. P. 2–27.

3.5. Differensial yondashuvni qo'llash

O'quvchilarning lug'at boyligi, grammatik bilimlari, nutq tezligi va o'ziga bo'lgan ishonchi turlicha bo'lishi mumkin. Shu sababli bir xil topshiriqni turli darajadagi yordam bilan taqdim etish maqsadga muvofiq.

Boshlang'ich darajadagi o'quvchilarga tayanch iboralar, namunaviy savollar va qisqa dialoglar berilishi mumkin. O'rta darajadagi o'quvchilardan esa mustaqil fikr bildirish, sabablarni tushuntirish va suhbatni davom ettirish talab etiladi. Yuqoriroq darajadagi o'quvchilar munozara, dalillash va murakkab muammolarni muhokama qilishga jalb etiladi.

Bunday yondashuv barcha o'quvchilarning faol ishtirokini qo'llab-quvvatlashga va topshiriqlarning murakkabligini ularning tayyorgarligiga moslashtirishga yordam beradi.

4. Kommunikativ kompetensiyani baholash va metodik tavsiyalar

Kommunikativ yondashuv sharoitida baholash faqat grammatik xatolar sonini aniqlash bilan cheklanmasligi kerak. O'quvchining muloqot maqsadiga erishishi, fikrining tushunarliqligi, suhbatdosh bilan o'zaro aloqasi va tegishli til vositalaridan foydalanishi ham hisobga olinishi lozim.

Baholashda quyidagi mezonlardan foydalanish mumkin:

- Mazmunning aniqligi: topshiriq maqsadiga mos fikr bildirish.
- Ravonlik: fikrni ortiqcha uzilishlarsiz ifodalash.
- Til vositalarining to'g'riligi: grammatik tuzilmalar va lug'atdan o'rinli foydalanish.
- O'zaro ta'sir: savol berish, javob qaytarish va suhbatni davom ettirish.
- Tushunarlilik: talaffuz va nutqning suhbatdoshga anglashilishi.

Baholash mezonlari topshiriqdan oldin o'quvchilarga tushuntirilsa, ular o'z faoliyatini yaxshiroq rejalashtirishi va natijalarini tahlil qilishi mumkin. O'zaro baholash va o'zini o'zi baholash ham o'quvchilarda mas'uliyat hamda refleksiv fikrlashni rivojlantiradi.

Kommunikativ yondashuvni takomillashtirish uchun yana bir muhim omil — o'qituvchining xatolarga munosabatidir. Muloqot davomida har bir xatoni darhol to'xtatib tuzatish o'quvchining fikrini erkin ifodalashiga xalaqit berishi mumkin. Shu sababli xatolarni tuzatish usuli topshiriq maqsadiga qarab tanlanishi kerak. Ravonlikka yo'naltirilgan mashqlarda muloqotning uzluksizligini saqlash, aniqlikka yo'naltirilgan mashqlarda esa muhim xatolarni tushuntirish va qayta mashq qildirish maqsadga muvofiq.

Shuningdek, darsni rejalashtirishda kommunikativ vazifa, zarur til birliklari, o'quvchilar faoliyati va baholash mezonlari o'zaro bog'langan bo'lishi kerak. Bu yondashuv kommunikativ faoliyatni aniq ta'lim natijalariga yo'naltirishga xizmat qiladi.

XULOSA:

Ingliz tilini o'qitishda kommunikativ yondashuv ta'lim oluvchilarning til bilimlarini amaliy muloqot bilan bog'lashga, nutqiy faolligini oshirishga va kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishga yo'naltirilgan muhim metodik yondashuvdir. Uning samaradorligi o'quvchilarga mazmunli muloqot qilish, fikr almashish, muammolarni birgalikda hal etish va o'rganilgan til vositalaridan turli vaziyatlarda foydalanish imkoniyatini yaratish bilan belgilanadi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, kommunikativ yondashuvning imkoniyatlaridan to'liq foydalanish uchun hayotiy vaziyatlarga asoslangan topshiriqlar, rolli o'yinlar, juftlik va guruhli faoliyat, raqamli ta'lim vositalari hamda differensial yondashuvni maqsadli uyg'unlashtirish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Hymes, D. H. On Communicative Competence. In: Pride, J. B., Holmes, J. (Eds.). *Sociolinguistics: Selected Readings*. Harmondsworth: Penguin Books, 1972. P. 269–293.
2. Canale, M., Swain, M. Theoretical Bases of Communicative Approaches to Second Language Teaching and Testing. *Applied Linguistics*. 1980. Vol. 1, No. 1. P. 1–47.
3. Canale, M. From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy. In: Richards, J. C., Schmidt, R. W. (Eds.). *Language and Communication*. London: Longman, 1983. P. 2–27.
4. Littlewood, W. *Communicative Language Teaching: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
5. Savignon, S. J. *Communicative Competence: Theory and Classroom Practice*. Reading, MA: Addison-Wesley, 1983.
6. Richards, J. C. *Communicative Language Teaching Today*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
7. Richards, J. C., Rodgers, T. S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. 3rd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.
8. Nunan, D. *Designing Tasks for the Communicative Classroom*. Cambridge: Cambridge University Press, 1989.
9. Brown, H. D. *Teaching by Principles: An Interactive Approach to Language Pedagogy*. 2nd ed. New York: Pearson Education, 2001.

